

Filozofická fakulta Univerzity Palackého

Katedra anglistiky a amerikanistiky

Překlad úryvku novely A. Bennetta *The Uncommon Reader* s analýzou

Translation of an excerpt from a novella by A. Bennett *The Uncommon Reader* with an analysis

Bakalářská práce

Autor: Jiří Zochr

Angličtina se zaměřením na aplikovanou ekonomii

Vedoucí práce: Mgr. Robert Hýsek

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl úplný seznam použité a citované literatury.

V Olomouci dne

Vlastnoruční podpis

Rád bych poděkoval Mgr. Robertu Hýskovi za trpělivé vedení mé bakalářské práce a dále prof. PhDr. Jaroslavu Peprníkovi, CSc. za cenné rady v oblasti britských reálií.

Obsah

1	Úvod	1
2	Alan Bennett: Neobyčejný čtenář (překlad úryvku novely).....	2
3	Stručný přehled autorovy tvorby.....	27
4	Obecná východiska překladu	30
5	Analýza překladu	32
5.1	Styl vyprávění a postav	32
5.2	Gramatická rovina překladu.....	35
5.3	Lexikální rovina překladu	36
5.3.1	Vlastní jména	38
5.3.2	Šlechtické a dvorní tituly	40
5.3.3	Reálie	41
5.3.4	Idiomatické struktury	43
5.4	Typografie	44
6	Závěr	46
7	Summary	48
8	Anotace, Annotation	50
	Bibliografie	51

1 Úvod

Ve své bakalářské práci se zabývám překladem úryvku novely *The Uncommon Reader* od současného britského dramatika a prozaika Alana Bennetta, doplněným o analýzu vybraných jazykových prvků. V České republice není tento autor příliš známý, sám jsem se s jeho tvorbou seznámil teprve prostřednictvím knihy, která se stala podkladem pro tuto práci. Mým druhotným cílem je proto přiblížit českému čtenáři něco z díla tohoto dle mého názoru zajímavého tvůrce.

Po úvodní části následuje autorský překlad prvních šesti kapitol novely. Ve třetí části stručně obeznámím čtenáře s autorem a jeho dosavadní tvorbou. V další sekci jsem se pokusil obecněji definovat požadavky kladené na současného překladatele uměleckého textu, kterých jsem se také přidržel během překladatelského procesu.

Analýzu překladu otevírám pojednáním o stylu vyprávění a stylu jednotlivých postav, na něj navazuji výčtem nejběžnějších rozdílů mezi anglickým a českým textem z hlediska gramatického a soupisem možných řešení. V nejrozsáhlejší části teoretického komentáře se zabývám lexikální stránkou překladu, nejprve opět v obecnější rovině, následně na konkrétních řešeních převodu vlastních jmen, geografických názvů, šlechtických titulů a funkcí z prostředí královského dvora a určitých idiomatických spojení. Stručně se také zmíním o změnách spojených s typografií.

V závěru shrnu poznatky, k nimž jsem dospěl během překládání a tvorby analýzy, a připojím stránku věnovanou bibliografii.

2 Alan Bennett: Neobyčejný čtenář (překlad úryvku novely)

STÁTNI BANKET ve Windsoru se nachýlil k večeru, a když prezident Francie zaujal své místo po boku Jejího Veličenstva, královská rodina se seřadila za nimi a procesí se pomalu přesouvalo do Waterlooové síně.

„Když vás teď mám jen pro sebe,“ řekla královna, zatímco rozdávala úsměvy nalevo a napravo, jak proplouvali skrze zářící dav, „toužila jsem se vás zeptat na jednoho spisovatele, Jeana Geneta.“

„Ah,“ řekl prezident. „Oui.“

Francouzská a anglická hymna na chvíli pozastavily průvod, jen co se však posadili, Její Výsost se otočila na prezidenta a pokračovala:

„Homosexuál a kriminálník, byl však opravdu tak špatný, jak říkají? Nebo lépe řečeno“ – chopila se lžice – „tak dobrý?“

Nepřipraven na diskuzi o plešatém dramatikovi a romanopisci se prezident zoufale ohlížel po své ministryni kultury. Ta však byla zaneprázdněna arcibiskupem canterburským.

„Jean Genet,“ zopakovala nápomocně královna. „Vous le connaissez?“

„Bien sûr,“ odvětil prezident.

„Il m'intéresse,“ řekla královna.

„Vraiment?“ Prezident odložil lžici. Čekal jej dlouhý večer.

MOHLI ZA TO psi. Byli to snobi a zpravidla, když byli v zahradě, vyběhli nahoru po schodišti, kde jim sluha otvíral dveře. Ten den ale z nějakého důvodu pobíhali po terase a štěkali jako smyslů zbavení, načež zase pelášili ze schodů a kolem zdi paláce, odkud se následně ozýval jejich štěkot věnovaný něčemu na nádvoří.

Byla to Westminsterská pojízdná knihovna, velká dodávka připomínající stěhovací vůz, zaparkovaná u popelnic před jedním ze vchodů do kuchyně. Do této části paláce zavítala zřídkakdy, rozhodně zde ale nikdy předtím neviděla pojízdnou knihovnu. Tu zde zřejmě neviděli ani psi, proto ten řev, a tak po marném pokusu je utišit vystoupala po schůdkách do dodávky, aby se omluvila.

Řidič k ní seděl otočený zády a lepil štítek na nějakou knihu. Patrně jediným návštěvníkem byl hubený zrzek, který četl příkrčený v uličce. Ani jeden si nově příchozí nevyšiml, takže si odkašlala a řekla: „Omlouvám se za ten strašlivý rámus,“ načež řidič vstal tak prudce, že se hlavou udeřil o referenční sekci a mladík v uličce se spěšně vyškrábal na nohy, přičemž překotil fotografii a módu.

Vyklonila hlavu ze dveří. „Ať už jste zticha, zvířata hloupá“ – což, jak bylo záměrem, poskytlo řidiči a knihovníkovi v jedné osobě čas dát se do pořádku a chlapci sesbírat knihy.

„Nikdy jsem vás tu neviděla, pane...“

„Hutchings, Vaše Veličenstvo, každou středu, madam.“

„Vskutku? To jsem netušila. Přijíždíte zdaleka?“

„Jen z Westminsteru, madam.“

„A vy jste...?“

„Norman, madam. Seakins.“

„A kdepak pracujete?“

„V kuchyni, madam.“

„Tak. Máte hodně času na čtení?“

„Ani ne, madam.“

„To ani já. Ačkoli když už jsem tady, asi bych si měla něco půjčit.“

Pan Hutchings se povzbudivě pousmál.

„Máte pro mne nějaký tip?“

„Co by Vaše Veličenstvo rádo?“

Královna váhala, protože popravdě řečeno si nebyla jistá. O knihy se nikdy moc nezajímala. Četla, to jistě, jako každý, ale

záliba v knihách bylo něco, co přenechávala ostatním. Byl to koníček a podstatou jejího povolání bylo nemít žádné koníčky. Kondiční běhání, šlechtění růží, šachy či horolezectví, zdobení dortů, modely letadel. Kdepak. Koníčky jdou ruku v ruce se zálibami a těm je třeba se vyhnout. Záliby lidi vylučovaly. Neměla žádné záliby. Jejím úkolem bylo zajímat se, nikoli být sama zaujata. A potom, čtení nebyla práce. A ona byla pracant. Šátrala tedy pohledem po knihami lemované dodávce a hrála o čas. „Smí si tu kdokoli půjčit knihu? I když nemá průkaz?“

„Bez problému,“ odvětil pan Hutchings.

„I když je to penzista?“ dodala, aniž si byla jistá, zda na tom vůbec záleží.

„Madam si může půjčit až šest knih.“

„Šest? Božíčku!“

Mezitím se mladík se zrzavými vlasy rozmyslel a podal vybranou knížku knihovníkovi, aby do ní dal razítko. Stále ještě ve hře o čas ji královna zvedla.

„Tak co jste si vybral, pane Seakinsi?“ Očekávala, že to bude... Vlastně sama přesně nevěděla, co očekávat, ale to, co by čekala, to nebylo. „Vida, Cecil Beaton. Znal jste jej?“

„Ne, madam.“

„Ne, jistěže ne. Na to jste příliš mlád. Pořád se tu potuloval a fotil. Taky tak trochu divoch, chvílku tady, chvílku tam. Cvak, cvak. Takže teď je o něm kniha?“

„Několik, madam.“

„Dříve nebo později se asi něco napíše o každém.“

Probírala se knihou. „Pravděpodobně tu někde bude má fotografie. Ach ano. Tahle. On to ale nebyl pouze fotograf, dělal také výpravu, třeba pro ten muzikál *Oklahoma*.“

„Bylo to, tuším, *My fair lady*, madam.“

„Vskutku?“ řekla královna, nezvyklá na to, aby jí někdo oponoval.

„Kdeže to pracujete?“ Vrátila chlapci knihu do velkých, zarudlých rukou.

„V kuchyni, madam.“

Stále ještě nevyřešila svůj problém. Uvědomovala si, že kdyby odešla bez knížky, panu Hutchingsovi by připadalo, že knihovně něco chybí. Pak na polici s poněkud ošuntělými výtisky spatřila povědomé jméno. „Ivy Compton-Burnettová! Tu bych si mohla přečíst.“ Vytáhla knihu a podala ji panu Hutchingsovi, aby ji orazítkoval.

„To mám radost!“ Nepřesvědčivě k sobě knihu přitiskla, než ji otevřela. „Ale! Naposledy byla půjčena v roce 1989.“

„Není to právě oblíbená autorka, madam.“

„Járku, proč? Pasovala jsem ji na dámu.“

Pan Hutchings si odpustil poznámku, že to nemusel nutně být klíč k srdcím veřejnosti.

Královna si prohlížela fotografii vzadu na přebalu. „Ano, ty vlasy si pamatuji. Rulička, co se jí vinula kolem celé hlavy jako okraj koláče.“ Usmála se a pan Hutchings věděl, že návštěva je u konce. „Na shledanou.“

Zlehka se uklonil, jak mu v knihovně poradili pro případ, že by nastala obdobná situace, a královna odkráčela směrem k zahradě, kde už zase zuřivě štěkali psi, zatímco Norman s Cecilem Beatonem v podpaží obešel šéfkuchaře posedávajícího s cigaretou u popelnic a vrátil se do kuchyně.

Pan Hutchings zavřel dodávku a odjel. Po cestě přemítal o tom, jakou práci dá přečíst román od Ivy Compton-Burnettové. Sám se s ní nikdy moc daleko nedostal a právem se domníval, že výpůjčka byla pouhým zdvořilým gestem. Přesto si toho považoval, a to více než coby pouhé zdvořilosti. Knihovní rada neustále vyhrožovala omezením rozpočtu pro pojízdnou knihovnu a patronát natolik významného návštěvníka (nebo zákazníka, jak je raději nazývala rada) rozhodně nemohl uškodit.

„Máme pojízdnou knihovnu,“ sdělila ten večer královna svému muži.

„Výtečně. Zázraky se dějí.“

„Vzpomínáš si na *Oklahomu*?“

„Ano. Viděli jsme to, když jsme byli zasnoubeni.“ Těžko uvěřit, jaký tehdy býval plavovlasý švihák.

„Dělal to Cecil Beaton?“

„Nevím, nikdy jsem ho neměl rád. Ty zelené boty.“

„Krásně voněla.“

„Co to máš?“

„Knížku. Půjčila jsem si ji.“

„Asi už po smrti.“

„Kdo?“

„Tenhleten Beaton.“

„No jo. Všichni už jsou mrtví.“

„Ale byl to hezký muzikál.“

Královna si otevřela knihu, zatímco vévoda odcházel na kutě a pobrukoval si: „Jaké krásné ráno...“

NÁSLEDUJÍCÍ TÝDEN chtěla předat knihu dvorní dámě, aby ji vrátila, ale jelikož se ocitla v zajetí svého osobního tajemníka a byla přinucena probírat denní program do mnohem větších podrobností, než považovala za nutné, přerušila debatu ohledně exkurze do laboratoře pro silniční výzkum prohlášením, že je středa a že si musí jít do pojízdné knihovny vyměnit knížku. Její osobní tajemník, sir Kevin Scatchard, Novozélanďan pevných zásad, od kterého se čekaly velké věci, tak zůstal ponechán svým lejstrům a dumání o tom, proč královna potřebuje pojízdnou knihovnu, když sama vlastní několik nepojízdných.

Bez psů se návštěva odvíjela v klidnějším duchu, přestože jediným návštěvníkem byl zase Norman.

„Jak se vám to líbilo, madam?“ vyzvídal pan Hutchings.

„Lady Ivy? Krapet sušší. A všichni tam mluví stejně, všiml jste si?“

„Abych byl upřímný, madam, nikdy jsem se nedostal za prvních pár stránek. Kam se dočetlo Vaše Veličenstvo?“

„Až do konce. Když už něco načnu, dokončím to. Tak jsem holt byla vychována. Knihy, chléb s máslem, bramborová kaše – dojez, co máš na talíři. To byla vždycky má filozofie.“

„Vlastně jste tu knížku ani nemusela nosit zpátky, madam, redukuje počty a všechny knihy z té police jsou k rozebrání.“

„Takže si ji smím nechat?“ Přivinula ji k sobě. „To jsem ráda, že jsem přišla. Dobrý den, pane Seakinsi, opět Cecil Beaton?“

Norman jí ukázal knihu, kterou si prohlížel, tentokrát něco o Davidu Hockneym. Prolistovala se tím, bez známky pohoršení pohlížela na zadnice mladých mužů, kterak vylézaly z kalifornských bazénů či ležely pospolu na neustlaných postelích.

„Některé,“ řekla, „některé působí krapet nedokončeně. Tady ta je jednoznačně rozmazaná.“

„Podle mě měl tehdy takový styl, madam. Vlastně je to velice schopný kreslíř.“

Královna na něj znovu pohlédla. „Vy pracujete v kuchyni?“

„Ano, madam.“

Původně ani neměla v úmyslu vytahovat další knihu, ale řekla si, že když už tu je, bude spíš snazší si něco půjčit než nepůjčit. Co do výběru knihy si však připadala stejně bezmocná jako předchozí týden. Popravdě ani žádnou knihu nechtěla a rozhodně ne další Ivy Compton-Burnettovou, kterou už jenom přečíst byl problém. Měla tudíž štěstí, že tentokrát její pohled spočinul na novém vydání *Stíhání láskou* od Nancy Mitfordové. „Nevzala si náhodou její sestra Mosleyho?“

Pan Hutchings se domníval, že vzala.

„A nebyla tchýně od další její sestry má první komorná?“

„O tom mi není nic známo, madam.“

„Pak tu ovšem byla ta nebohá sestra, co měla románek s Hitlerem. A z další se stala komunistka. Nicméně tohle je Nancy?“

„Je, madam.“

„Dobrá.“

Málokterý román byl tak dobře vázaný, což na královnu působilo důvěryhodně, a proto tentokrát knihu podala panu Hutchingsovi k orazítkování bez rozpaků.

Ze Stíhání láskou se vyklubala šťastná volba a svým způsobem také památná. Kdyby si Její Výsost byla vybrala nějaký další brak, dejme tomu raného George Eliota nebo pozdního Henryho Jamese, coby začínající čtenář by nejspíš nadobro na četbu zanevřela a nebylo by co vyprávět. S knihami, řekla by si, je práce.

Do této knihy se však brzy zcela ponořila, a když toho večera míjel vévoda s termoforem její ložnici, zaslechl hlasitý smích. Nahlédl do místnosti. „V pořádku, drahá?“

„Zajisté. Čtu si.“

„Už zase?“ Potřásl hlavou a odešel.

Druhý den ráno ji zašimralo v nose, a protože neměla nic na práci, zůstala v posteli a řekla, že má možná chřipku. To bylo nezvyklé a také to nebyla pravda; ve skutečnosti se jen chtěla dostat dál ve své knize.

„Královna je lehce nachlazená,“ dozvěděl se národ. Národ už se však nedozvěděl a nevěděla to tehdy ještě ani sama královna, že to je pouze první z řady nemocí, některé dlouhodobé, jež si její četba vyžádá.

Den nato měla královna jednu z pravidelných seancí se svým osobním tajemníkem a jedním bodem programu bylo to, čemu se dnes říká lidské zdroje.

„Za mých dob,“ řekla mu, „jsme jim říkali personál.“ I když ani to nebyla pravda. Říkalo se jim „služebnictvo“. Také se o tom neopomněla zmínit s vědomím, že to nezůstane bez odezvy.

„Mohlo by tu dojít k nedorozumění, madam,“ řekl sir Kevin. „Musíme být opatrní, abychom veřejnosti nedávali důvody k urážkám. ‚Služebnictvo‘ se dá špatně vyložit.“

„Lidské zdroje,“ opáčila královna, „se nedají vůbec nijak vyložit. Alespoň podle mne. Když už je ale řeč o lidských zdrojích, v kuchyni momentálně pracuje jeden lidský zdroj, který bych ráda povýšila nebo zkrátka nějak dostala sem nahoru.“

Sir Kevin nikdy o žádném Seakinsovi neslyšel, ale po poradě s několika podřízenými se Normana nakonec podařilo vypátrat.

„Nejde mi do hlavy,“ řekla královna, „co vůbec dělá v kuchyni. Zjevně je to značně inteligentní mladý muž.“

„Na to není dost sladký,“ řekl pobočník, ale osobnímu tajemníkovi, nikoli královně. „Hubený zrzek. Mějte slitování.“

„Veličenstvu se podle všeho líbí,“ řekl sir Kevin. „Chce ho vidět na patře.“

A tak byl Norman osvobozen od drhnutí nádobí, navlečen (s jistými obtížemi) do pázecí uniformy a uveden ke dvoru, kde jeho první práce, jak se dalo čekat, měla co do činění s knihami.

Jelikož byla další středu zaneprázdněna (gymnastika v Nuneatonu), dala královna Nancy Mitfordovou Normanovi, aby ji vrátil, a dodala, že existuje pokračování, které by si chtěla přečíst, a k tomu ještě něco, co by se jí mohlo líbit.

Tento závazek uvedl Normana do nesnází. Byl vcelku sečtělý, z velké části samouk a při výběru knihy se rozhodoval podle toho, zda autor byl či nebyl homosexuál. Třebaže to byla docela široká oblast zájmu, trochu to omezovalo výběr, zvláště když vybíral knihu pro někoho, a tím spíš, když tím někým byla královna.

Ani pan Hutchings mu moc nepomohl, snad jenom když zmínil psy coby téma, které by Její Veličenstvo mohlo zajímat. Norman si vzpomněl, že četl něco o psech, román *Můj pes Tulipán* od J. R. Ackerleyho. Pan Hutchings byl na vážkách. Namítal, že to je kniha s homosexuální tematikou.

„Vážně?“ zeptal se bezelstně Norman. „To mi nedošlo. Bude si myslet, že je to jen o tom psovi.“

Odnesl knihy do patra, kde sídlila královna, a protože mu řekli, aby se snažil být co nejméně na očích, ukryl se za vyřezávaný sekretář, když kolem procházel vévoda.

„Dneska odpoledne jsem ti viděl zvláštní stvoření,“ oznamovala později Jeho královská Výsost. „Dvorní veverku.“

„To bude Norman,“ prohlásila královna. „Potkala jsem ho v pojízdné knihovně. Předtím pracoval v kuchyni.“

„Chápu proč,“ řekl vévoda.

„Je velmi inteligentní,“ odvětila královna.

„Ještě aby nebyl,“ podotkl vévoda. „S takovým zjevem.“

„Tulipán,“ řekla posléze královna Normanovi. „Zvláštní jméno pro psa.“

„Má to být fikce, madam, až na to, že autor opravdu psa měl, vlčáka.“ (Zamlčel jí, že se jmenoval Královnička.) „Takže ve skutečnosti je to jeho zamaskovaný životopis.“

„Ach tak,“ řekla královna. „K čemu ho maskovat?“

Normana napadlo, že to pozná sama, až tu knihu bude číst, ale nechal si to pro sebe.

„Nikdo z jeho přátel toho psa neměl rád, madam.“

„Ten pocit velmi dobře znám,“ odtušila královna a Norman s vážnou tváří přikyvoval. Královští psi se celkově netěšili oblibě. Královna se usmála. Norman, to byl vážně objev. Věděla, že v lidech vzbuzuje zábrany a stud a jen málo zaměstnanců se dokázalo chovat přirozeně. A třebaže byl Norman podivín, byl sám sebou a zdálo se, jako by ani nemohl být nikým jiným. To bylo vzácné.

Zřejmě by se ale tak neradovala, kdyby věděla, že se Norman choval bez zábran proto, že mu připadala tak staříčká. Stáří u ní převažovalo nad vznešeností. Královna nekrálovna, pořád to byla stará dáma, a jelikož se Normanova první pracovní zkušenost odehrála ve starobinci na Tyneside, stařenek se nijak neděsil.

Norman v ní viděl zaměstnavatele, nicméně její věk z ní dělal zrovna tak pacienta jako královnu a v obou případech k ní přistupoval s laskavou shovívavostí, třebaže, pravda, jen do chvíle, než si uvědomil, jak bystrá vlastně byla a jak moc jí bylo škoda.

Mimoto byla silně konvenční, a když začala číst, řekla si, že by se tomu měla alespoň z části věnovat v prostorách pro ten účel vyhrazených, konkrétně v palácové knihovně. Byť se jí však říkalo knihovna a skutečně byla plná knih, četlo se tady málokdy, pakliže vůbec. Vynášela se zde ultimáta, stanovovaly limity, sestavovaly modlitební knížky a uzavírala manželství, ale pokud se člověk někde chtěl uvelebit s knihou, knihovna nebyla tím pravým místem. Nebylo ani snadné dostat se k něčemu na čtení, jelikož v takzvaných otevřených regálech byly knihy uzamčeny za zlaceným mřížovím. Velká část jich měla nevyčíslitelnou hodnotu, což také odrazovalo. Kdepak, co se četby týče, lépe se čte na místě, které na to není určené. Z toho si královna vyvodila ponaučení a vrátila se po schodech zpět.

Po přečtení pokračování od Nancy Mitfordové, *Láska v chladném podnebí*, královna s potěšením zjistila, že autorka napsala další knihy, a přestože některé zjevně byly z historie, připsala je na svůj (zbrusu nový) seznam četby, který měla uložen v psacím stole. Mezitím pokračovala ve čtení knihy, kterou pro ni vybral Norman, *Můj pes Tulipán* od J. R. Ackerleyho. (Setkala se s ním? Asi ne.) Kniha se jí líbila už jen kvůli faktu, že dotyčný pes, jak poznamenal Norman, se zdál být ještě větší kvítko, než ti její, a byl zrovna tak neoblíbený. Zjistila, že Ackerley napsal autobiografii, a tak poslala Normana do Londýnské knihovny, aby ji tam vypůjčil. Ačkoli byla patronkou Londýnské knihovny, prakticky nikdy do ní nevkočila, Norman přirozeně také ne, vrátil se však nabitý dojmy a nadšený tím, jak staromódní to tam bylo. Říkal, že je to přesně ten druh knihovny, o kterém jenom četl, a myslel, že už patří minulosti. Potuloval se labyrintem knihovních regálů v úžasu nad tím, že si mohl (nebo spíš mohla) kteroukoliv

z těch knih půjčit. Jeho nadšení bylo tak nakažlivé, že skoro měla chuť jít tam příště s ním.

Když četla Ackerleyho životopis, nepřekvapilo ji, že navzdory své homosexualitě pracoval pro BBC, nabyla však také dojmu, že měl smutný život. Velmi ji zajímal jeho pes, třebaže se cítila nesvá ze skoro až veterinárních důvěrností, kterých při popisu dotyčného zvířete užíval. Rovněž ji překvapilo, s jakou rychlostí dokázala nastoupit garda, navíc za rozumnou cenu. Byla by se o tom ráda dozvěděla víc, ale přestože někteří její pobočníci sloužili u gardového pluku, nenašla odvahu se jich zeptat.

V knize byla zmínka o E. M. Forsterovi, což jí připomnělo trapnou půlhodinu strávenou v jeho přítomnosti, když mu udělovala Řád čestných legií. Byl plachý jako myš, mluvil málo a tak potichu, že se s ním skoro ani mluvit nedalo. Vybarvil se až po setkání. Jak tam tak seděl se sepjatýma rukama, připomínal některou postavu z Alenky v říši divů a vůbec nebylo znát, co si myslí. Byla proto mile překvapena, když se později v jeho životopise dočetla, že kdyby byla chlapec, byl by se do ní zamiloval.

Něco takového jí samosebou nemohl říct z očí do očí, to si uvědomovala, čím více však četla, tím více jí přišlo líto, jak všechny odstrašovala, přála si, aby zejména spisovatelé měli odvahu říct to, co později napíší. Také začala přicházet na to, že jedna kniha vede k druhé, všude kolem ní se vynořovaly nové obzory a dny nebyly dost dlouhé, aby stihla přečíst všechno, co chtěla.

Také litovala všech těch zmeškaných příležitostí. Coby dítě se setkala s Masfieldem a Walterem de la Mare, ne že by si s nimi měla co povědět, ale seznámila se také s T. S. Eliotem, mimo ně tu byli Priestley, Philip Larkin a dokonce Ted Hughes, kterého si ihned oblíbila, ale její přítomnost ho uváděla do rozpaků. A to proto, že tehdy z jejich díla neměla přečteno skoro nic, tudíž nevěděla, co má říkat. A oni ji pochopitelně také neměli čím zaujmout. Taková škoda.

Chyba byla zmínit se o tom siru Kevinovi.

„Ale madam byl zajisté poskytnut stručný výťah.“

„Zajisté,“ řekla královna, „ale výťah není četba. Ve své podstatě je to její pravý opak. Výťah je jasný, faktický a věcný. Četba je neuspořádaná, zavádějící a plná podnětů. Výťah téma uzavírá, četba je naopak otevírá.“

„Zajímalo by mě, jestli se mi podaří přivést Vaše Veličenstvo zpět k exkurzi do továrny na obuv,“ otázal se sir Kevin.

„Až příště,“ odpověděla královna úsečně. „Kam jsem jen dala tu knihu?“

NYNÍ, KDYŽ sama odhalila půvab četby, ho Její Výsost dychtivě předávala dál.

„Čtete, Summersi?“ ptala se svého šoféra po cestě do Northamptonu.

„Jestli čtu, madam?“

„Knihy.“

„Když je příležitost, madam. Nějak na to nemám čas.“

„To říká spousta lidí. Čas si člověk musí udělat. Tak třeba dnes ráno. Budete sedět před radnicí a čekat na mne. Tehdy byste mohl číst.“

„Musím hlídat auto, madam. Tady jsme v Midlands. Všude je plno vandalů.“

Poté, co Její Veličenstvo předal do rukou zástupce koruny, udělal Summers jedno preventivní kolečko kolem vozu a uvelebil se na sedačce. Jestli prý četl? Jistěže četl. Každý přece četl. Otevřel příruční schránku a vytáhl z ní číslo bulvárního plátku.

Ostatní, zvláště pak Norman, pro ni měli více porozumění. Také se před ním nesnažila skrývat své čtenářské nedostatky či mezery v kulturním vzdělání.

„Napadlo vás,“ řekla jednoho odpoledne, když četli u ní v pracovně, „napadlo vás, v jaké oblasti bych mohla doopravdy vyniknout?“

„V jaké, madam?“

„Vědomostní kvízy, jak je lidé hrají po hospodách. Byla jsem všude a všechno jsem viděla, a i když třebaš u populární hudby a některých sportů bych se mohla dostat do úzkých, pokud jde, řekněme, o hlavní město Zimbabwe nebo o hlavní vývozní artikly Nového Jižního Walesu, to všechno mám v malíčku.“

„A pop bych si vzal já,“ dodal Norman.

„Ano,“ řekla královna, „byli bychom dobrý tým. Tak schválně. Nezvolená cesta. Kdo to byl?“

„Prosím, madam?“

„Nezvolená cesta. Najděte si to.“

Norman ve slovníku citátů dohledal, že to byl Robert Frost.

„Našla jsem pro vás označení,“ řekla královna.

„Jaké, madam?“

„Vyřizujete mi posílky, půjčujete pro mne knihy, ve slovníku mi hledáte neznámé výrazy a citáty. Víte, co vy jste?“

„Předtím jsem byl holka pro všechno, madam.“

„Tak to už neplatí. Nyní jste můj amanuensis.“

Norman si to slovo vyhledal ve slovníku, který teď měla královna neustále na stole. „Ten, kdo pořizuje zápisky, prepisuje rukopisy. Literární asistent.“

Nový amanuensis měl židli na chodbě kousek od královniny pracovny, kde, nebyl-li zrovna něčím pověřen, trávil většinu času čtením. To se za mák nelíbilo ostatním pážatům, podle nichž na tak snadnou práci nevypadal dost dobře. Stávalo se, že se ho kolemjdoucí pobočník zeptal, jestli nemá kromě čtení nic lepšího na práci, a on nevěděl, co mu na to říct. Nyní však mohl odpovědět, že čte něco pro Její Veličenstvo, což často byla pravda, navíc to bylo uspokojivě iritující, takže se pak tazatel odporoučel se špatnou náladou.

PROTOŽE ČETLA stále víc, čerpala teď královna knížky z rozličných knihoven včetně několika vlastních. Přesto však z určitého sentimentu a také proto, že měla ráda pana Hutchingse,

čas od času zavítala na kuchyňský dvůr podpořit pojízdnou knihovnu.

Jenomže jednoho středečního odpoledne knihovna nedorazila a neobjevila se ani následující týden. Norman se v mžiku ujal vyšetřování, dozvěděl se ale pouze to, že zajíždka do paláce byla zrušena kvůli celkovým škrtům v rozpočtu. Nedal se odradit a nakonec knihovnu vystopoval v Pimlicu, kde na školním dvoře našel pana Hutchingse, jak stále za volantem tvrdošijně lepí štítky na knihy. Pan Hutchings mu vysvětlil, že ač na oddělení pro styk s veřejností zdůrazňoval, že je Její Veličenstvo jedním ze zákazníků, s úředníky to nepohnulo. Tvrdili, že okleštění návštěv předcházelo výzkum v paláci, který potvrdil nezájem v této záležitosti.

Když to rozhořčený Norman oznamoval královně, zdálo se, že jí to nijak nepřekvapilo. Třebaže mu nic neřekla, potvrdilo to její podezření, totiž že čtení nebo v každém případě její čtení se ve vladařských kruzích neselektovalo s pochopením.

Ačkoli ztráta pojízdné knihovny představovala malou prohru, měla i svůj šťastný konec, jelikož se pan Hutchings ocitl na čestné listině, sice na nízké příčce, pravda, ale stále mezi těmi, kteří Jejímu Veličenstvu prokázali nějakou zvláštní, osobní službu. Ani to se neselektovalo s porozuměním, zvláště pak u sira Kevina.

Jelikož byl z Nového Zélandu a představoval určitou odchylku od normálu, když byl jmenován, tisk ho vychvaloval do nebes jako nové koště, (poměrně) mladého muže, který vymete část oněch zbytečných ohledů a do očí bijících nesmyslů, které utvářely nános obyčejů kolem monarchie. V této verzi byla koruna vykreslena ne nepodobně svatební hostině slečny Havishamové – svícny obestřené pavučinami, dort zamořený myšmi a sir Kevin coby Pip strhával tlející závěsy, aby dovnitř vpustil světlo. Královna, kterážto měla tu výhodu, že sama kdysi bývala závanem čerstvého vzduchu, nebyla tímto scénářem přesvědčena. Tušila, že tento svěží vítr od protinožců nakonec stejně vyvane. Osobní tajemníci, zrovna tak jako ministerští předsedové, přicházeli a odcházeli a ze sira Kevina

měla dojem, že v ní jednoduše vidí schůdek na cestě ke statutárním výšinám, kam bezpochyby směřoval. Vystudoval obchodní školu na Harvardu a jedním z jeho obecně známých cílů („jít s kůží na trh“, jak to sám nazýval) bylo zpřístupnit monarchii lidem. Otevřením Buckinghamského paláce pro veřejnost učinil krok tímto směrem, stejně jako využitím zahrady pro příležitostné koncerty populární i jiné hudby. Nicméně čtení ho znepokojovalo.

„Mám takový dojem, madam, že i když to možná není přímo elitářské, dává to špatný příklad. Vytváří to bariéry.“

„Bariéry? Většina lidí snad umí číst.“

„Číst umí, Vaše Veličenstvo, jen si nejsem jist, zda čtou.“

„V tom případě, sire Kevine, jim dávám dobrý příklad.“

Sladce se usmála. I když od dob, kdy byl jmenován, ztratil sir Kevin mnoho z Novozélandčana, jeho novozélandský původ, na který, jak královna věděla, byl velmi citlivý a nerad na něj byl upomínán, stále prozrazoval slabounký přízvuk.

Jeho jméno bylo další ožehavá záležitost. Pro tohoto osobního tajemníka bylo jméno přítěží: Jméno Kevin nebylo z těch, která by sám pro sebe vybral, a skutečnost, že ho neměl rád, ho činila ještě citlivějším na to, jak často ho královna používala, třebaže si sotva mohla být vědoma, jak moc si na tom zakládá.

Ve skutečnosti to věděla velmi dobře (opět od Normana), ale pro ni byla jména všech kolem nepodstatná, jako vlastně všechno ostatní, jejich šaty, hlas, třídní příslušnost. Byla ryzí demokrat, možná jediný v zemi.

Siru Kevinovi přesto připadalo, že jeho jméno používá zbytečně často, a občas by přísahal, že mu dává přídech Nového Zélandu, té země ovcí a nedělních odpolední a země, kterou, jakožto nejvyšší představitelka Společenství národů, několikrát navštívila a byla jí prý nadšená.

„Je důležité,“ poznamenal sir Kevin, „aby se Vaše Veličenstvo nepřestávalo soustředit.“

„Tím ‚nepřestávalo soustředit‘, sire Kevine, máte nejspíše na mysli nespouštět oči z míčku. Nuže, sleduji míček už dobrých padesát let, tak si snad tu a tam mohu dovolit sklouznout pohledem k pomezí čáře.“ Cítila, že její metafora byla krapet nedotažená, sir Kevin si však ničeho nevšiml.

„To chápu,“ odvětil sir Kevin. „Vaše Veličenstvo potřebuje nějak zabít čas.“

„Zabít čas?“ podivila se královna. „Knihami se nesnažíme zabít čas. Jsou o jiných životech, jiných světech. Kdepak, zabíjet čas, sire Kevine, kéž jen by ho bylo víc! Kdybych chtěla zabít čas, jela bych na Nový Zéland.“

Po dvou zmínkách jeho jména a jedné o Novém Zélandu sir Kevin stáhl ocas a ustoupil. Tak či tak ale nastolil otázku a bylo by ho velmi potěšilo, kdyby věděl, že si královna láme hlavu, proč ji právě v této životní etapě začaly přitahovat knihy. Odkud se vzal onen apetit?

Vždyť přece jen málo lidí vidělo větší kus světa než ona. Stěží existovala země, kterou by nenavštívila, osobnost, se kterou by se nesetkala. Sama se řadila mezi chloubu světa, tak proč jí teď učarovaly knihy, které, jakkoli ji obohacovaly, byly pouhým odrazem skutečného světa či jeho popisem? Knihy? Viděla to vše na vlastní oči.

„Myslím, že čtu,“ svěrovala se Normanovi, „protože cítím povinnost zjistit, co jsou lidé zač.“ Tomuto vcelku banálnímu postřehu nevěnoval Norman hlubší pozornost, neboť sám takový závazek necítil a četl pouze pro radost, nikoli kvůli osvětlení, třebaže to zřejmě tvořilo součást výsledného potěšení. Ale povinnost s tím neměla nic do činění.

Ovšem pro královnu byla povinnost vždy na prvním místě, pak teprve potěšení. Když cítila povinnost číst, mohla se do toho pustit s čistým svědomím. Pokud z toho však vyplývalo nějaké potěšení, pak pouze coby vedlejší produkt. Proč ji to ale posedlo právě teď?

S Normanem to neprobírala. Měla pocit, že nesmí zapomínat na to, kým je a jaký úřad zastává.

Půvab literatury podle ní spočíval v její nezúčastněnosti. Bylo na ní cosi vznosného. Knihy nezajímalo, kdo je četl nebo jestli je vůbec někdo četl. Všichni čtenáři si byli rovni, ji nevyjímaje. Literatura, pomyslela si, představuje společenství, písmo pak republiku. Vlastně už ten obrat, republika písma, předtím slyšela na promócích, udílení čestných titulů a tak podobně, aniž by si uvědomila, co to znamená. Tehdy jí přišlo mluvit o republice jakéhokoli druhu urážlivé a v její přítomnosti mírně řečeno netaktní. Teprve teď pochopila, o co šlo. Knihy se nepodvolovaly. Všichni čtenáři si byli rovni, což jí připomínalo dětství. Coby malé děvče zažila největší vzrušení v podvečer Dne vítězství, když společně se sestrou proklouzly branami a splynuly s davem. Cítila zde jistou podobnost s četbou. Bylo to anonymní, bylo to sdílené, bylo to obyčejné. A ona, která žila v ústraní, zjistila, že po tom touží. Po těchto stránkách a v těchto deskách se mohla pohybovat bez povšimnutí.

Jenomže pochyby a dotazování se sebe sama byly pouhým začátkem. Jakmile do toho spadla, nepřišlo jí už divné, že cítí potřebu číst, a knihy, ke kterým přistupovala s takovou obezřetností, se postupně stávaly podstatnou součástí jejího života.

JEDNOU Z KAŽDOROČNÍCH vladařských povinností bylo otvírání parlamentu, povinnost, která ji předtím nijak zvlášť neobtěžovala a kterou si spíše užívala. Nechat se vézt po Mallu za podzimního rozbřesku mělo i po padesáti letech něco do sebe. Ale teď už ne. Děsila se oněch dvou hodin, které si celá ta událost měla vyžádat, i když naštěstí jeli v uzavřeném kočáře, takže si s sebou mohla vzít knihu. Obstojně se naučila mávat a číst současně, trik spočíval v tom schovat knihu pod úroveň okýnka a soustředit se na ni, a ne na dav. Vévodovi se to pochopitelně vůbec nelíbilo, ale to mu nebylo nic platné.

To všechno bylo moc hezké, jenomže když už byl průvod seřazený na nádvoří před palácem připraven vyrazit, nastoupila do kočáru, nasadila si brýle a zjistila, že zapomněla knížku. A tak zatímco se vévoda vzteká v koutě a kolem nervózně pobíhají poslové, koně se dávají do pohybu a postroje cinkají, Normanovi se rozdrnčí telefon. Stráže stojí v pohovu a průvod čeká. Velitel akce se dívá na hodinky. Dvouminutové zpoždění. Protože neví nic o knize, zato ale ví, že královna k smrti nenávidí zpoždění, bojí se dohry, kterou to nevyhnutelně bude mít. Vtom však po štěrku přibíhá Norman s knížkou důmyslně zabalenou v šátku a může se vyrazit.

Stále mrzutý královský pár jede po Mallu, vévoda jízlivě mává ze své strany, královna lhostejně z té své, to vše v řízném tempu, kterým se průvod snaží dohnat ztracené dvě minuty.

Ve Westminsteru schovala v kočáře hříšnou knihu pod polštář, aby ji měla připravenou na zpáteční cestu. Jakmile usedla na trůn a pustila se do projevu, uvědomila si, jaké fádňí tlachy má za úkol sdělit a že to je vlastně jediná příležitost, kdy může nahlas číst národu. „Má vláda bude dělat to... má vláda bude dělat ono.“ Bylo to barbarsky vyjádřeno a postrádalo to jakýkoli styl či poutavost, které podle ní vyžadoval už samotný akt čtení. Nehledě k tomu, že tento rok přednes ještě více zestručnila než kdy předtím, neboť i ona se snažila nahnat chybějící minuty.

S úlevou se vrátila do kočáru a natáhla se za polštář pro knihu. Nebyla tam. Zatímco se kodrcali kolem zástupu, vytrvale mávala a zmateně přitom šátrala za ostatními polštáři.

„Nesedíš na ní?“

„Na čem?“

„Na mojí knize.“

„Ne, nesedím. Hele, nějací legionáři a vozíčkáři. U všech svatých, mávej.“

Po příjezdu do paláce si promluvila s Grantem, pověřeným sluhou, který tvrdil, že zatímco madam byla v Horní sněmovně,

objevili se na místě služební psi a ostraža knihu zabavila. Domníval se, že byla následně zneškodněna.

„Zneškodněna?“ řekla královna. „Vždyť to byla Anita Brooknerová.“

Mladík, který se jevil nápadně neuctivý, namítl, že ji ostraža mohla pokládat za nějaké zařízení.

Královna odvětila: „Ano, přesně tak! Kniha je zařízení podněcující představivost.“

Sluha odsekl: „Jasně, madam.“

Působilo to, jako by mluvil se svou babičkou, a nebylo to poprvé, co si královna s nelibostí povšimla nepřátelství, kterou její četba zjevně vyvolávala.

„Nuže dobrá,“ řekla královna. „V tom případě byste měl informovat ostražu, že od nich zítra ráno na svém stole očekávám jiný výtisk téže knihy, prozkoumaný a výbušniny prostý. A ještě něco, polštáře v kočáře jsou špinavé. Pohleďte na mé rukavice.“ Její Veličenstvo odešlo.

„Do prdele,“ zabručel sluha, zatímco lovil knihu zpoza kalhot, kam mu ji přikázali ukrýt. Nicméně, k překvapení všech, o zpoždění průvodu nepadla žádná oficiální zmínka.

Odpor ke královnině čtení se neomezoval pouze na královský dvůr. Zatímco v minulosti znamenaly procházky po parku hlučné a bezuzdné dovádění, nyní, jen co se Její Výsost ocitla z dohledu paláce, usedla na nejbližší lavičku a vytáhla knihu. Sem tam znuděně pohodila psům suchar, ale žádné házení míčků, nošení klacků a dirigované běsnění, které dříve oživovalo jejich procházky, se nekonalo. Psi, třebaže byli nevrlí požitkáři, rozhodně nebyli hloupí, takže se podle očekávání záhy naučili nenávidět knihy, poněvadž zkazit nějakou radost, to uměli vždycky.

Upadla-li Jejímu Veličenstvu kniha na koberec, v mžiku na ni skočil některý z přítomných psů, rozzvýkal ji, poslintal a odnesl do nějaké odlehlé části paláce nebo kamkoli jinam, kde by ji mohl s patřičným zadostiučiněním nadobro rozcupovat. Ani držitelé ceny

Jamese Taita Blacka nezůstali ušetřeni, skončil tak Ian McEwan a dokonce i A. S. Byattová. Třebaže byla královna patronkou Londýnské knihovny, pravidelně se teď ocitala u telefonu a omlouvala se úředníkovi z výpůjček za ztrátu dalšího svazku.

Ani Normana neměli psi rádi, a do té míry, do jaké bylo možné toho mladíka vinit alespoň z malého podílu na královnině literárním zanícení, ho dvakrát nemusel ani sir Kevin. Rovněž ho rozčilovala jeho ustavičná přítomnost, protože i když nikdy nebyl přímo v místnosti, když osobní tajemník hovořil s královnou, vždy stačilo jen zavolat.

Jednou probírali královskou návštěvu Walesu, do které zbývaly dva týdny. Když byli uprostřed programu (projížďka rychlou tramvajovou soupravou, koncert na ukulele a exkurze do sýrárny), Její Výsost náhle vstala a odešla ke dveřím.

„Normane.“

Sir Kevin zaslechl, jak pod vstávajícím Normanem vrzla židle.

„Za pár týdnů pojedeme do Walesu.“

„To máme pech, madam.“

Královna se usmála na sira Kevina, ten se neusmíval.

„Norman je poněkud prostořeký. Nuže, četli jsme Dylana Thomase, není-liž pravda, a něco od Johna Cowpera Powyse. A také jsme četli Jan Morrisovou. Tak kohopak tam máme dál?“

„Mohla byste zkusit Kilverta, madam,“ navrhl Norman.

„Kdo to je?“

„Vikář, madam. Devatenácté století. Žil na hranici s Walesem a psal si deník. Měl moc rád malé holčičky.“

„Vida,“ řekla královna, „jako Lewis Carroll.“

„Horší, madam.“

„Jemináčku! Můžete mi ty deníky obstarat?“

„Připíšu je na seznam, madam.“

Její Veličenstvo zavřelo dveře a vrátilo se ke stolu. „Vidíte, sire Kevine, nedá se říct, že bych se nepřipravovala.“

Na sira Kevina, který o Kilvertovi nikdy neslyšel, to dojem neudělalo. „Ta továrna na sýry je nový obchodní park, vybudovaný na území rekultivovaného uhelného dolu. Oživilo to celou oblast.“

„To zajisté,“ řekla královna, „leč musíte uznat, že literatura je relevantní.“

„Možná je, možná není,“ řekl sir Kevin. „V těsném sousedství se nachází továrna na počítačové součástky, kde bude Vaše Veličenstvo otevírat jídelnu.“

„Bude se zpívat, že?“

„Bude tam sbor, madam.“

„Obvykle je tam sbor.“

Sir Kevin má ostře řezanou tvář, povšimla si královna. Měl výrazné mimické svaly, a když se mračil, zvltnily se. Být spisovatelkou, řekla si, snad by si to i poznamenala.

„Musíme si dát pozor, Vaše Veličenstvo, abychom zpívali ze stejných not.“

„To ano, ve Walesu. Zajisté. Co nového doma? Plno práce se stříháním vlny?“

„V tomto období ne, madam.“

„Ach tak. Hurá na pastvu.“

Usmála se oním širokým úsměvem, který značil, že schůzka je u konce, a když se ve dveřích otočil, aby se uklonil, byla už zase ponořena do knihy. „Na shledanou,“ zamumlala a otočila list.

NÁSLEDNĚ SE tedy Její Veličenstvo vypravilo do Walesu, Skotska, Lancashiru a na jihozápad Anglie, v rámci nekonečné série návštěv, které jsou údělem vladařů. Královna se musí setkávat s lidmi, bez ohledu na to, jak trapná a málomluvná taková setkání mohou být. Tady měla ovšem k ruce svůj štáb.

Aby se zabránilo případnému oněmění poddaných při konfrontaci s panovnicí, její pobočníci čas od času poskytovali užitečné tipy ohledně možného vývoje konverzace.

„Její Výsost by se vás mohla zeptat, zda přijíždíte z daleka. Mějte odpověď připravenou a pak třeba řekněte, že jste přijel autem nebo vlakem. Potom by se vás mohla zeptat, kde parkujete a jestli se vám tady řídilo hůř než – odkudpak to jste? – v Andoveru. Abyste rozuměl, královnu zajímají všechny záležitosti ze života národa, takže se možná rozpovídá o tom, jak obtížné je dneska v Londýně zaparkovat, což by vás mohlo přivést na debatu ohledně problémů s parkováním u vás v Basingstoke.“

„V Andoveru, myslíte, i když v Basingstoke je to taky o nervy.“

„Tak, tak. Ale rozumíme si, že? Nezávazná konverzace.“

Jakkoli byly tyto rozhovory všední, jejich výhoda spočívala v tom, že byly předvídatelné a především stručné, čímž poskytovaly Jejím Veličenstvu bezpočet příležitostí rozmluvu ukončit. Setkání probíhala hladce a podle plánu, královna působila zaujatě, její respondenti se zřídkakdy dostali do úzkých a přamálo záleželo na faktu, že se asi nejhrolivěji očekávaný rozhovor jejich života zúžil na diskuzi o dopravních kuzelech na dálnici M6. Oni se setkali s královnou, královna si s nimi promluvila a pak šli všichni po svých, na minutu přesně.

Tyto debaty se časem staly natolik rutinními, že se už pobočníci prakticky neobtěžovali na ně dohlížet, pouze postávali na okraji shromáždění, vždy se vstřícným, ne-li blahosklonným úsměvem na tváři. Teprve když se kvocient mlčenlivosti začal viditelně stupňovat a více a více poddaných se ocitalo při hovoru s Jejím Veličenstvem v rozpacích, začali nenápadně naslouchat, o čem byla (nebo nebyla) řeč.

Stalo se, že královna bez předchozího varování svého doprovodu upustila od zaběhnutého scénáře – délka služby, uražená vzdálenost, místo narození – a přišla s novým konverzačním manévrem, a sice: „Co momentálně čtete?“ Na to mělo málo věrných poddaných Jejeho Veličenstva co odpovědět (třebaže jeden se pokusil: „Bibli?“). V důsledku toho vznikaly trapné odmlky, které měla královna tendenci vyplňovat svým: „Já

zrovna čtu...“, někdy dokonce zalovila v kabelce a nechala je letmo pohlédnout na onen svazek. Audience se logicky protahovaly, ztrácely na dokonalosti a čím dál více milujících poddaných odcházelo s výčitkami, že si nevedli dobře a zároveň s pocitem, že je královna svým způsobem nachytala na švestkách.

Piersová, Tristram, Giles a Elspethová, všichni oddaní služebníci Jejího Veličenstva, se po službě společně probírají poznámkami: „Copak čtete? Povězte mi, co je tohle za otázku? Většina lidí, bůh je netrestej, nečte nic. Akorát když se přiznají, madam zanoří ruku do kabelky, vytasí nějakou právě dočtenou knížku a tu jim věnuje.“

„A oni ji obratem prodají na eBay.“

„Svatá pravda. A byli jste někdo v poslední době na královské návštěvě?“ zapojuje se do debaty jedna z dvorních dam. „Ono se to totiž rozneslo. Kdysi by drazí spoluobčané přinesli přebytečný narcis nebo kytičku plesnivých petrklíčů, které pak Její Výsost posílala nám dozadu, kdežto dnes s sebou tahají knihy, které zrovna čtou nebo, poslouchajte dobře, dokonce píšou. A pokud máte tu smůlu a zrovna na vás vyjde služba, to abyste si vzali vozík! Kdybych chtěla rozvážet knížky, šla bych pracovat do knihkupectví. Obávám se, že se Její Veličenstvo začíná poněkud vymykat kontrole.“

Nicméně pobočníci se přizpůsobili, a přestože byli otrávení, že musí měnit zaběhlé postupy, s ohledem na královninu novou zálibu museli její služebníci chtět nechtět změnit taktiku a v přípravách na audienci teď nadhazovali, že ačkoli by se Její Výsost stejně jako dříve mohla zajímat, přijel-li dotazovaný z daleka a čím, spíše by se teď mohla zeptat, co dotyčný nebo dotyčná zrovna čte.

Na to většina reagovala tupým zíráním (někteří zůstali jako opaření), pobočníci se však nenechali odradit a přišli se seznamem návrhů. U královny to sice vedlo ke zkresleným představám o popularitě Andyho McNaba a málem všeobecné oblibě Joanny

Trollopové, ale co na tom; alespoň se předešlo těžkostem. Jakmile byly poskytnuty odpovědi, slyšení se vrátila do vyjetých kolejí a končila jako dříve na vteřinu přesně, pouze sem tam s malými zdržením, to když se někdo z vyslychaných přiznal k slabosti pro Virginii Woolfovou nebo Dickense, což v obou případech vyvolalo vášnivou (a zdlouhavou) debatu. Mnozí doufali v podobné souznění duší s prohlášením, že čtou Harryho Pottera, na to ale královna (ježto na fantasy neměla čas) pokaždé rázně odpověděla: „Ano, to si schovávám na dlouhé zimní večery,“ a šla honem dál.

Jelikož teď sir Kevin vídal královnu téměř každý den, mohl ji neustále otravovat poznámkami ohledně toho, co už teď bylo skoro posedlostí, a přicházel s rozmanitými návrhy, jak k tomu přistupovat. „Přemýšlel jsem, madam, zda bychom mohli vaše čtení nějakým způsobem faktorovat.“ Kdysi by nad tím mávla rukou, nicméně jedním z dopadů její četby byla minimální tolerance vůči hantýrce (jež byla ostatně vždy malá).

„Faktorovat? Co to znamená?“

„Je to jenom návrh, madam, nicméně pomohlo by, kdyby se v tisku objevila zmínka o tom, že Vaše Veličenstvo čte, krom anglické literatury, také nějakou cizí klasiku.“

„A jakou cizí klasiku máte na mysli, sire Kevine? Kámasútru?“

Sir Kevin si povzdechl.

„Teď zrovna čtu Vikrama Setha. Ten by se dal použít?“

Ačkoli o něm osobní tajemník nikdy předtím neslyšel, odpověděl, že dal.

„Co třeba Salman Rushdie?“

„Raději ne, madam.“

„Nevidím důvod,“ pokračovala královna, „proč vydávat nějaké tiskové prohlášení. Proč by se veřejnost měla zajímat o to, co čtu? Královna čte. Víc vědět nepotřebují. Jako bych už slyšela jejich reakci: ‚A co má být?‘“

„Při čtení se člověk stahuje do sebe. Stává se nedostupným. Byla by to velká úleva, kdyby ta vaše záliba nebyla tak... tak sobecká.“

„Sobecká?“

„Možná bych měl říct solipsistická.“

„Možná byste měl.“

Sir Kevin nepolevoval: „Kdybychom mohli využít vaše čtení ve prospěch vyšších cílů – například celonárodní gramotnosti, vylepšení postoje mládeže k četbě...“

„Číst se má pro radost,“ přerušila jej královna. „To není nějaká povinnost vůči veřejnosti.“

„Možná,“ řekl sir Kevin, „by měla být.“

„Chlap jeden drzá,“ zabručel vévoda, když mu to večer vyprávěla.

3 Stručný přehled autorovy tvorby

Jeden z předních britských dramatiků, herec, scénárista a spisovatel Alan Bennett se narodil roku 1934 v anglickém hrabství Yorkshire. Svoji kariéru zahájil studiem historie na Oxfordské univerzitě, kde promoval s vyznamenáním, a po absolvování vojenské služby na Oxfordu krátce přednášel.

Poprvé se dostal do širšího povědomí coby spoluautor a jeden z účinkujících v satirickém revue *Beyond the Fringe* (1963), v roce 1969 napsal svou první divadelní komedii *Forty Years On*, následovanou *Habeas Corpus* (1973). Pochmurnějším dílem je hra *The Old Country* (1978), která řeší téma vyhnanství skrze postavy anglického špiona na území Sovětského svazu. Na stejnou strunu hraje jedna z mnoha jeho televizních inscenací *An Englishman Abroad* (1983). Za zmínku také stojí dvě dramata z roku 1986 *Kafka's Dick* a *The Insurance Man*, která se obě točí kolem postavy spisovatele Franze Kafky. Ke královskému dvoru poprvé zavítal v divadelní hře později upravené pro televizi *A Question of Attribution* (1988). Klíčovou postavou je zde skutečný historik umění a špión v jedné osobě, sir Anthony Blunt. Hra mimo jiné zobrazuje jeho vztah ke královně.

Skutečně celosvětový věhlas si Alan Bennett zajistil teprve fiktivně-biografickým dramatem *The Madness of King George III* (1991). Ještě většího ohlasu se dočkalo o tři roky mladší filmové zpracování se zkráceným názvem *The Madness of King George*, jež bylo ověněno čtyřmi oscarovými nominacemi, z nichž jedna náležela právě scénáři. Zlatou sošku si nakonec odnesl Bennettův dvorní režisér Nicholas Hytner. Autor inspirovaný skutečnou historickou událostí zde vypráví příběh krále Jiřího III., jehož se během přechodného období pomatení smyslů snaží připravit o trůn intrikánský syn spolčený s ministerským předsedou. Tato hra, resp. film, však může být stejně dobře chápána jako rodinné

drama. Samotný Bennett k tomu říká: „Film je stejně tak o současné královské rodině jako o osmnáctém století.“¹

Vzpomínky na studijní léta, pedagogickou činnost a rovněž působení v Oxford Revue zúročil ve své předposlední hře, melodramatické komedii *The History Boys* (2004) poctěné několika cenami za nejlepší hru včetně prestižní Tony Award. Dílo mapuje několik strastiplných týdnů příprav skupiny sheffieldských středoškoláků na přijímací řízení na „Oxbridge“ (kolokviální označení pro nejprestižnější univerzity Spojeného království Oxford a Cambridge). V této hře autor rovněž otevřeně rozebírá otázky homosexuality. Zatím poslední dramatický počín představuje hra *The Habit of Art* (2009).

Z Bennettovy prózy, která ve srovnání s jeho dramatickou a scénaristickou tvorbou čítá o poznání méně děl, je třeba uvést především sbírku deníků, vzpomínek a recenzí *Writing Home* (1994). Z této kolekce vyčnívá autobiografická povídka *The Lady in the Van* o tulačce, které autor dovolí parkovat s karavanem v jeho zahradě, a jejím zápolení s úřady. Později toto dílo přetvořil v úspěšnou divadelní a rozhlasovou hru.

V absurdní novele *The Uncommon Reader* (2007) se Bennett znovu otírá o britskou královskou rodinu, přesněji o královnu, kterou nechává díky groteskní náhodě zcela propadnout četbě, což se následně projeví v jejím jednání s ostatními, ale také v přístupu k vládnutí, zpytování vlastního života a zpochybňování své role coby královny. Kniha oplývá laskavým (chtělo by se říct typickým suchým britským) humorem a nesčetnými literárními narážkami. Zároveň však také představuje cennou psychologickou sondu do mysli člověka, který znenadání zjistí, že existují i jiné životní cesty, a začne přehodnocovat svůj žebříček priorit a cílů.

Na území naší republiky byl Alan Bennett představen prostřednictvím dramatických kusů *Kafka's Dick* (*Kafkovo brko*)

¹ see "Bard of Embarrassment," *TIME Domestic* 27 Feb. 1994: n. pag. Web. 12 Feb. 2010. <<http://www.yessirnigel.com/bennett.html>>.

a *The Lady in the Van* (*Lady z Karavanu*). Na českých filmových plátnech se objevila zpracování jeho divadelních her *Madness of King George* (Šílenství Krále Jiřího) a výše zmíněných *The History Boys*, s ne zrovna šťastně zvoleným názvem *Šprti*. To na spisovatele Bennettova formátu není mnoho.

4 Obecná východiska překladu

Kromě překladu mezijazykového, který nás bude zajímat, rozlišujeme další typy (vnitrojazykový, intersémiotický), samotný mezijazykový překlad se dělí na další podskupiny. Z historického hlediska se přístupy k překládání různily, např. překladatelé období klasicismu si často kladli za povinnost původní dílo vylepšovat, romantičtí úzkostlivě zachovávali „všechny individuální rysy předlohy [...] ba i slovní znění.“² Ani současný náhled na translatoologii není jednotný. S obecnou platností se však dá tvrdit, že úkolem překladatele je „vytvořit v cílovém jazyce takový text, který má totožný význam jako text výchozí, ale formální zpracování je přirozené pro cílový jazyk.“³ Překladatel musí nalézt nejlepší řešení, jak se vypořádat s jazykovou nesouměřitelností výchozího a cílového jazyka. Nesmí ale zůstat na úrovni změn vynucených gramatickým systémem cílového jazyka, což by vedlo k doslovnému neboli otrockému překladu. Ani opačný extrém, tzv. překlad volný, není vhodný, jelikož „pouze okrajově respektuje výchozí text, většinou [...] nevěnuje pozornost konotačním složkám významu, překlad je v důsledku toho ochuzen.“⁴

Zejména beletristický překladatel (ale nejen ten) má úlohu ztíženu tím, že musí brát v potaz krom gramatické a lexikální roviny také rovinu stylistickou a věnovat značnou pozornost formě. Z těchto důvodů překlad „vyžaduje nejen zevrubnější, ale především uvědomělejší poznání díla než prostá četba.“⁵ V ideálním případě by měl mít výsledný text podobu tzv. komunikativního nebo také idiomatického překladu, který respektuje „překládání

² Jiří Levý, *Umění překladu*. (Praha: Panorama, 1983) 33.

³ Dagmar Knittlová et al, *Překlad a překládání*. (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010) 17.

⁴ Knittlová 17.

⁵ Levý 53.

konvenčních formulí (např. pozdravů a přání) [...] pořekadel, přísloví, idiomů a dalších konverzačních klišé.“⁶

Tento druh překladu byl předmětem mého úsilí, je však na místě konstatovat, že výsledný text bývá vždy směsicí výše uvedených kategorií a překladatel se ve výsledku přibližuje jednomu či druhému extrému. Stále se bohužel často setkáváme s překladateli mechanickými, kteří se nejsou schopni odpoutat od zdrojového textu a bezmyšlenkovitě překládají slovo od slova. Umělecký překlad ale vyžaduje překladatele tvůrčího, který „si na cestě mezi originálem a překladem představí skutečnosti, o nichž píše, tj. proniká za text k postavám, situacím a ideám.“⁷

Nenajdeme žádný univerzální návod, podle něž by bylo možné při překladu postupovat. Existují sice pevně stanovené zásady a postupy, které je vhodné, potažmo nutné, dodržovat u rozličných funkčních stylů (administrativní, zpravodajsko-informační, publicistický apod.) Nicméně umělecký styl využívá bezbřehého množství vyjadřovacích a stylistických prostředků a každé jeho dílo je více či méně individuálním, autorským počinem. S přihlédnutím k těmto skutečnostem je možné formulovat základní požadavky na překladatele. Kromě automaticky předpokládané výborné znalosti výchozího i cílového jazyka „potřebuje živou jazykovou představivost a vynalézavost, aby se jí zmocňoval velkého množství výrazových prostředků a měl možnost z nich vybrat ten nejvhodnější.“⁸ Touto myšlenkou jsem se nechal inspirovat při psaní analýzy, ve které jsem se snažil neomezovat na pouhý výčet nutných gramatických změn daných odlišnou typologií angličtiny a češtiny, ale hlavně popsat individuální řešení při převodu autorova stylu, konotační a pragmatické složky textu, specifických lexikálních jednotek daných prostředím, ve kterém se dílo odehrává atd.

⁶ Knittlová 17.

⁷ Levý 55.

⁸ Levý 78.

5 Analýza překladu

5.1 Styl vyprávění a postav

Autor při psaní používá velmi dlouhých souvětí, což dále komplikuje fakt, že současný úzus v českém textu nepřipouští používání přechodníků, které jsou považovány za archaické. Ty je pak často třeba nahradit vedlejší větou, čímž může docházet k do očí bijícímu opakování totožných konektorů. Proto jsem některá souvětí rozmělnil na kratší větné celky. Typickým stylistickým rysem autora je na uměleckou prózu nezvykle časté používání závorek, do kterých vkládá doplňující informace.

Děj novely je vyprávěn ve třetí osobě a v minulém čase, odchylku tvoří dva odstavce zachycující příčinu a důsledky zpoždění královského průvodu, v nichž autor přechází do přítomnosti. Tím dodává textu takřka reportážní charakter, upoutává adresátovu pozornost na urgentnost situace a vtahuje jej hlouběji do děje. Vyprávěcí čas včetně této hříčky zůstal v překladu zachován.

Výzvou při překládání bylo příhodně vystihnout styl jednotlivých postav a podle toho následně přistupovat k tlumočení různých dialogů. V potaz bylo třeba brát odlišné vzdělání a kulturní zázemí, věkové kategorie a obecně také „substrát“, ve kterém je dílo zasazeno.

Předpokládal jsem, že českému čtenáři chybí aktuální zkušenost s monarchií, nahlíží na ni jako na záležitost historickou a většinou si tuto tematiku spojuje např. s obdobím Rakouska-Uherska. Pro navození správné atmosféry bylo proto nezbytné text nepatrně archaizovat. O to jsem se nejčastěji snažil v dialogích „starších“ postav, ale i na místech, kde autor tyto postavy popisuje nebo vystihuje jejich myšlenkové pochody, volbou méně frekventovaného, zastaralého výrazu či obratu (pro srozumitelnost

budu v příkladech dále bílým kroužkem označovat text v originální podobě, černým překladovou variantu).

- *The Queen, who had the advantage...*
- *Královna, **kterážto** měla tu výhodu...*
- *... a book was seldom if ever read there.*
- *... četlo se tady málokdy, **pakliže vůbec**.*

Postava královny v sobě kombinuje aristokratické způsoby se slovní zásobou „staré panny“. Specifickým rysem jejího vyjadřování je tendence referovat ke své osobě pomocí zájmena *one*. Pokud to umožňoval kontext, byla tato konstrukce zachována nebo nepatrně pozměněna:

- *Is one allowed to borrow a book? One doesn't have a ticket?*
- *Smí si tu kdokoli půjčit knihu? I když nemá průkaz?*

V jiných případech bylo třeba tnout hlouběji do gramatické struktury:

- *That was the way one was brought up. Books, bread and butter, mashed potato – one finishes what's on one's plate.*
- *Tak jsem holt byla vychována. Knihy, chléb s máslem, bramborová kaše – dojez, co máš na talíři.*

Nahrazení původního lexika osobním zájmenem v první osobě jednotného čísla je nejvíce nabíledni, proto jsem nejčastěji postupoval tímto způsobem. Známou součástí panovnické a hodnostářské rétoriky je v českém jazyce tzv. majestátní plurál, kdy o své osobě řečník hovoří v množném čísle, aby zdůraznil důležitost svého postavení. Tento způsob se mi ale zdá ve srovnání s originálem zbytečně expresivní, číší z něj odtažitost a povýšenost, což se dostává do kontrastu s myšlenkou díla – královna je v knize vykreslena z pohledu běžného člověka, důraz je kladen na její osobní rozměr. Proto jsem od tohoto řešení upustil. Aby však nedocházelo k ochuzování autora, je třeba pamatovat na zásadu kompenzace, jinými slovy pokud cílový jazyk postrádá určitou kategorii významových možností, měl by tuto kategorii jinde

nahradit jinou kategorií bohatě rozvinutou. Čeština například disponuje bohatou škálou morfologických i lexikálních prostředků pro vyjádření emocionálnosti nebo postoje mluvčího ke sdělované skutečnosti:⁹

- *Shut up this minute...*
- *Six? Heavens!*
- *Why, I wonder?*
- ***At*** už jste zticha...
- ***Šest? Božíčku!***
- ***Jáříku,*** proč?

Na druhé straně vévoda, královnin manžel, je ve svém vyjadřování lakonický, zřídka kdy se od něj čtenář dočká jiné než jednoduché věty o několika slovech. Navíc je do jisté míry apatický, čímž utváří protipól výřečné a zájmem sršící královně. Jeho skoupost na slovo musela být zachována v maximální možné míře, často však překlad ztěžovala – někdy ani z kontextu nebylo jasné, co přesně je obsahem sdělení, jako třeba u jeho komentáře na adresu Cecila Beatona:

- *Never liked the fellow. Green shoes.*
- ***Nikdy jsem ho neměl rád. Ty zelené boty.***

Věta složená z pouhého adjektiva a substantiva by v tomto případě působila zmatečně, proto jsem ji doplnil o zájmeno *ty*. Nabízí se však otázka, zda vévodu skutečně pohoršovala zelená barva Beatonových bot, nebo zda je *green shoes* např. hanlivá přezdívka nějaké organizace, menšiny či snad etnika, kterou se mi nepodařilo vypátrat.

Při překládání Normanových replik jsem byl v pokušení uchýlit se ke slangovým prvkům nespisovné češtiny, to by však mohlo být v rozporu s autorovým stylem, který stejně jako ve vyprávění i v dialozích používá formální, vytríbený jazyk. Autor tuto postavu charakterizuje jako sečtělého a (sebe)vzdělaného člověka, lze u něj proto předpokládat vyšší úroveň vyjadřování (což podporuje i fakt, že většina jeho promluv je směřována ke královně). Až přehnaně strojenou mluvu bylo třeba zachovat pro

⁹ see Knittlová 124.

zvýraznění charakteru sira Kevina, ambiciózního absolventa prestižní univerzity, který se permanentně snaží svůj verbální projev přizpůsobovat nátuře svého významného postu osobního tajemníka Jejího Veličenstva.

5.2 Gramatická rovina překladu

Samozřejmostí pro překladatele je vypořádat se s odlišnostmi v morfologické typologii výchozího a cílového jazyka. Angličtina je jazyk povětšinou analytický, čeština je naopak syntetická s bohatou morfologií. Tyto rozdíly by měl překladatel překonávat víceméně automaticky, na základě empirické znalosti jednotlivých jazyků. Obtíže obecně nastávají tam, kde je v jednom jazyce určitá gramatická kategorie méně rozvinuta než v jazyce druhém (popřípadě se vůbec nevyskytuje) a naopak. Typickým příkladem je v angličtině bohatě rozvinutá kategorie určenosti.

Jednou z možností, jak v cílovém textu vystihnout tuto češtině neznámou kategorii, je její vyjádření pomocí lexikálních prostředků:

- ... *about the writer Jean Genet.* ● ... na **jednoho** spisovatele, *Jeana Geneta.*
- ... *hence the din...* ● ... proto **ten** řev...
- ... *sticking a label on a book.* ● ... lepil štítek na **nějakou** knihu.
- *The Beaton fellow.* ● **Tenhleten** Beaton.

K tomuto řešení jsem musel přistupovat obezřetně a použít je pouze tam, kde to vynucoval větný kontext, jinak by docházelo k nežádoucímu zdůraznění determinantu. Nejčastěji jsem při vyjadřování určenosti s ohledem na funkční větnou perspektivu využíval volného slovosledu češtiny a změnou syntaktických vazeb umísťoval téma a réma výpovědi na příslušné pozice ve větě.

Čeština zase oproti angličtině disponuje např. kategorií slovesného vidu. Tato skutečnost je opět podmíněna typologickým

rozdílem mezi těmito jazyky, „nominálním charakterem angličtiny a spíše verbálním typem češtiny.“¹⁰ V angličtině je dokonavost sloves vyjádřena jiným způsobem, nejčastěji vidově příznakovým průběhovým tvarem slovesa.

- ... *said the Queen, smiling to left and right...*
- ... *řekla královna, zatímco rozdávala úsměvy nalevo a napravo...*

To ovšem neznámá, že prostý slovesný tvar nutně vyjadřuje dokonavost. Musel jsem brát ohled na to, zda není sloveso doplněno např. adverbium (○ ... *where a footman **generally** opened them the door.* ● ... *kde jim sluha otvíral dveře.*), a pochopitelně se řídit kontextem výpovědi (○ ... *but liking books was something she left to other people.* ● ... *ale záliba v knihách bylo něco, co přenechávala ostatním.*).

„Pokud jde o osobu a číslo, známým problémem je vykání a tykání, které angličtina nerozlišuje.“¹¹ Obecně jsem se rozhodl používat v dialozích vykání, protože jednotlivé postavy mezi sebou mají spíše profesionální než přátelský vztah. Výjimku tvoří královský pár, ačkoli je nutno připustit, že s ohledem na protokol by zřejmě ani v tomto případě nepůsobilo vykání nepřírozně.

5.3 Lexikální rovina překladu

Obdobně jako v gramatickém plánu se také v lexikální rovině vyskytuje množina problémů společná pro většinu překladů mezi angličtinou a češtinou. V anglickém souvětí je to zejména vysoká frekvence výskytu totožných konektorů, např. konjunkce *and*. „Opakování lexikální jednotky v nezměněné podobě považuje česká stylistická norma za poněkud těžkopádné.“¹² Proto je třeba s ohledem na kohezi textu dávat v překladu přednost jiným možnostem:

¹⁰ Knittlová 40.

¹¹ Knittlová 122.

¹² Knittlová 37.

- ... *but she had met T. S. Eliot, too, and there was Priestley and Philip Larkin and even Ted Hughes...*
- ... *ale seznámila se také s T. S. Eliotem, **mimo ně** tu byli Priestley, Philip Larkin a dokonce Ted Hughes...*
- ... *when she and her sister had slipped out of the gates and mingled unrecognised with the crowds.*
- ... *kdy **společně se** sestrou proklouzly branami a splynuly s davem.*

Častým nešvarem je nízká míra vynalézavosti při hledání ekvivalentu komunikativního slovesa *say*, pro které se v češtině nabízí řada ekvivalentů, explicitněji vyjadřujících povahu sdělení:

- ... *the Queen said to her husband that evening.*
- ... ***sdělila** ten večer královna svému muži.*
- *Mr Hutchings said he beleived she did.*
- *Pan Hutchings **se domníval**, že vzala.*
- *'Do you read, Summers?' She said to the chauffeur...*
- *„Čtete, Summersi?“ **ptala se** svého šoféra...*

Kde to bylo možné, využil jsem některý z těchto protějšků za účelem dosažení barvitějšího, čtivějšího textu. Obecná problematika lexikologie v anglicko-českém překladu je pochopitelně širší a není cílem (ani v možnostech) této práce se jí zabývat. V následující části se proto pokusím zaměřit na specifické problémy dané povahou a zasazením díla, se kterými jsem se v překládaném textu setkal.

Překladatelským oříškem je již samotný titul knihy. V prvé řadě je parodií na název souboru esejů Virginie Woolfové *The Common Reader*, který bude průměrnému českému čtenáři sotva znám a zřejmě bude o tuto hříčku ochuzen. Dalším problémem je slovo *reader*. Tímto anglickým substantivem není vyjádřen gramatický rod a lze proto stejně dobře použít pro muže či ženu. Má se tedy pro jeho překlad použít bezpříznakové *čtenář* nebo příznakové *čtenářka*? Použití příznakové varianty by prozrazovalo

více o ústředním motivu novely a není jisté, zda to byl autorův záměr. V neposlední řadě, adjektivum *uncommon* představuje protipól ke *common*, resp. od něj odvozeného *commoner* (nešlechtic, muž z lidu), což je evidentní narážka na královnin společenský status. Čeština bohužel nedisponuje dostatečnými lexikálními ani morfologickými prostředky, kterými by bylo možno vyjádřit všechny nuance názvu a zároveň zachovat jeho stručný ráz. Po zvážení všech okolností jsem se proto rozhodl přeložit název jako *Neobyčejný čtenář*, čímž zůstal alespoň částečně zachován původní kontrast *neobyčejný* proti *obyčejný* (*člověk, lid*).

5.3.1 Vlastní jména

Jména postav nebylo nutné překládat, jelikož žádné ze jmen nemá ve výchozím jazyce symbolický význam, pouze snad s výjimkou postavy sira Kevina, jehož křestní jméno, jak je ostatně v úryvku zmíněno, kvalitativně neodpovídá jménu královnina osobního tajemníka (jedná se o hojně používané jméno v anglicky mluvících zemích). Nahrazení běžným českým *propriem* by však mělo drastický dopad na autentičnost, navíc by kombinace typu *sir Pavel* působily komicky. Jméno tedy bylo ponecháno v původním znění.

Ženská příjmení jsem počestil přidáním sufixu *-ová*. Třebaže se názory na přechylování různí, jeho použitím se lze vyhnout nepříjemnostem při skloňování. Odpůrci přechylování si navíc zřídka uvědomují, že se ho nevědomky dopouští už pouhým skloňováním mužských příjmení (např. když v textu nechají vedle sebe stát v genitivu *Janet Jackson a Michaela Jacksona*).

Obezřetněji bylo třeba přistupovat k překladu pojmenování protagonistky. Autor používá zejména *Queen*, v dialozích potom *Your/Her Majesty* a *ma'am*. Anglické *ma'am* jsem překládal českým *madam*. Ačkoli by se toto oslovení mohlo zdát pro osobu královského původu neuctivé, je zcela v souladu s etiketou. „V rozhovoru s korunovanými hlavami neužíváme opakovaně

královského titulu, stačí jen jednou a pak oslovujeme výrazy ‚madam‘ nebo ‚sir‘.¹³ Tento postup striktně dodržují všechny postavy kromě Normana, u kterého částečná neznalost protokolu patrně slouží k dokreslení charakteru. Pro překlad *Her Majesty* se nabízí ekvivalent *Její Veličenstvo*. Zde však na rozdíl od angličtiny, která (pomineme-li třetí osobu jednotného čísla) gramatickou kategorii rodu prakticky nezná, nastanou potíže při použití v delší slovesné větě. I když se vzhledem k premodifikátoru *její* ze sémantického hlediska evidentně jedná o osobu ženského pohlaví, gramaticky stále spadá do středního rodu.

○ *Had Her Majesty gone for another duff read [...] she might have been put off reading for good [...] Books, she would have thought, were work.*

● *Kdyby si Její Veličenstvo bylo vybralo nějaký další brak [...] nejspíš by nadobro na četbu zanevřelo [...] S knihami, řeklo by si, je práce.*

Na těchto větách je vidět, jak se s každým dalším užitím středního rodu v přísudku ze sdělení vytrácí propojení s podmětem a text přestává být srozumitelným. Tuto situaci lze vyřešit nahrazením *Jejího Veličenstva* za *Její výsost*. Přestože toto oslovení více připomíná anglické *highness*, kterým se spíše odkazuje na ostatní členy královské rodiny, možnost jeho použití spolu s královnou či králem v češtině dokládá i Český národní korpus. Královnino skutečné jméno Elizabeth II se v textu nevyskytuje, kromě dvou zmínek o její jmenovkyni královně Elizabeth I, s ohledem na fiktivní charakter díla. Skutečná jsou tedy pouze jména zmiňovaných autorů a umělců. Romány Nancy Mitfordové *The Pursuit of Love* a *Love in a Cold Climate* v oficiálním českém překladu nevyšly, proto jsem tyto názvy nahradil překlady vlastními.

¹³ Ladislav Špaček, *Velká kniha etikety* (Praha: Mladá fronta, 2005) 151.

5.3.2 Šlechtické a dvorní tituly

Nemnoho děl z českojazyčné literatury se zabývá prostředím britského královského dvora.¹⁴ Pro určité termíny proto není snadné nalézt vhodný český protějšek. V některých případech je možno sáhnout po existujícím slovníkovém ekvivalentu (○ *duke* ● *vévoda*; ○ *lady-in-waiting* ● *dvorní dáma*; ○ *mistress of the robes* ● *první komorná*; ○ *page* ● *páže*), protože tento je pro českého čtenáře bez problémů srozumitelný. Takový postup však nebyl možný vždy, jak si ukážeme na příkladu slova *equerry*. Pro tento termín nalezneme ve slovníku české protějšky *podkoní* a *štolba*. Oba termíny jsou však zavádějící – role dnešního *equerry* nemá s koňmi nic do činění, je „personal attendant to the British royal household“¹⁵, a jak vyplývá z kontextu novely, jakýsi osobní asistent královny. Úpravou na *královský podkoní* přidáním adjektiva v premodifikaci by byla do jisté míry podtržena formální povaha tohoto titulu a jeho náležitost ke královskému dvoru, avšak na úkor přehlednosti a libozvučnosti (zejména ve větách, kde se toto substantivum vyskytuje v plurálu:

- ... *the equerries would sometimes proffer handy hints as to possible conversations.*
- ... *Královští podkoní čas od času poskytovali užitečné tipy ohledně možného vývoje konverzace.*

Nahrazením za *asistent* by zase došlo k přílišnému zobecnění a tím určitému ochuzení atmosféry díla. Finální překlad *pobočník*, který dostatečně vysvětluje povahu funkce a zároveň vystihuje její armádní ráz, aniž by působil jako archaismus, se mi nakonec podařilo vyhledat překladem do francouzštiny, z níž termín pochází, a následně zpět do češtiny.

¹⁴ see Jaroslav Peprník, *Anglo-americké reálie v české literatuře* (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1988) 219.

¹⁵ see "Equerry," *The Free Dictionary*. Farlex, Inc., n.d. Web. 13 Feb 2010. <<http://www.thefreedictionary.com/equerry>>.

Rytíř je nedědičná hodnost, která opravňuje nositele k užívání titulu *Sir* před křestním jménem,¹⁶ příkladem z textu je královnin osobní tajemník *sir Kevin*. Slovíčko *sir* v češtině zdomácnělo a při překladu se jednoduše přepisuje, přičemž počáteční písmeno se mění z velkého na malé. V textu se však vyskytuje také ženský ekvivalent rytířského stavu *dame*, pro který vzhledem k nižší frekvenci výskytu v českojazyčných textech ustálený termín neexistuje:

- *I made her a dame.* ● *Pasovala jsem ji na dámu.*
- *Dame Ivy? A little dry.* ● *Lady Ivy? Krapet sušší.*

V prvním případě je s použitím částečného ekvivalentu (*made* – *pasovala*) z kontextu věty patrné, že se jedná o čestný titul, v případě druhém jsem kvůli srozumitelnosti použil *lady* (*paní* nebo *dáma* nejsou pro tento případ dostatečně výstižné).

Do této kategorie spadá také vévodovo žoviální pojmenování Normana, *ginger-stick-in-waiting*. *Ginger* zde nebylo možné přeložit jako *zázvor*, protože by se vytratila konotační složka sdělení. Podle vzoru *lady-in-waiting* – *dvorní dáma* jsem se nakonec dopracoval k variantě *dvorní veverka*, která bezprostředně evokuje zrzavou barvu Normanových vlasů.

5.3.3 Reálie

Sklony k počešřování geografických názvů se v historii objevovaly u všeobecně známých pojmů (Londýn, Kalifornie apod.), dnes však náleží minulosti a nejedná-li se právě o tyto ustálené termíny, většina překladatelů dává přednost transkripci. Proto jsem v textu ponechal beze změny region *Midlands* i známou londýnskou ulici *Mall* a naopak jsem *Commonwealth* nahradil *Společenstvím národů*.

V zájmu srozumitelnosti nicméně vyvstala potřeba přeložit do češtiny *Waterloo Chamber*, ta by totiž v textu působila rušivě

¹⁶ see Jaroslav Peprník, *A Guide to British Studies* (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006) 112.

a čtenář by si nemohl dobře představit popisovanou scénérii. Jelikož se nepodařilo dohledat žádný oficiální překlad, využil jsem nakonec kalku *Waterlooská síň*, i za cenu jistě nelibozvučnosti. Chtěl jsem se zde vyhnout přílišnému zobecnění (*hodovní síň*), jednak proto, že se jedná o skutečnou část hradu Windsor, také jsem pociťoval možnou tematickou spojitost mezi francouzskou státní návštěvou a bitvou u Waterloo.

V určitých případech byla generalizace nevyhnutelná. Český čtenář by si správně nevyložil pojem *Kiwi connection* a nejspíš by si jej mylně spojil s ovocem, název deníku *Sun* u něj stěží vyvolá vizuální či obsahovou asociaci, na rozdíl od anglického čtenáře si pod názvem *Hatchards* bezprostředně nevybaví nejstarší fungující londýnské knihkupectví. V těchto a podobných případech se substituce obecnějším významem jevila jako nejvhodnější překladatelský postup:

- ... *his accent now with only a tincture of that Kiwi connection...*
- ... *jeho novozélandský původ [...] stále prozrazoval slabounký přízvuk.*
- ... *and took out his copy of the Sun.*
- ... *a vytáhl z ní číslo bulvárního plátku.*
- ... *I'd have got a job in Hatchards.*
- ... *šla bych pracovat do knihkupectví.*
- *a ride on a super-tram*
- *projížďka rychlou tramvajovou soupravou*

U periodika *Sun* jsem dodatečně zvažoval možnost lokalizace náhradou originálního pojmu protějškem obecně známým v českém prostředí (zde se nabízel např. notorický *Blesk*), ta by ale byla možná pouze u textu méně vázaného na sociokulturní pozadí.

Ne vždy bylo možné nebo vhodné vypustit neznámý výraz docela. Někteří překladatelé se v takových případech uchylují k poznámkám pod čarou. Ty však adresáta rozptylují a narušují formu, neboť „významové jednotky, které jsou organickou součástí

díla, vysouvají do edičního aparátu mimo dílo¹⁷. Obratnějším řešením je zakomponovat tyto vysvětlivky přímo do textu.

- ... *He designed, too. Oklahoma, things like that.*
- ... *dělal také výpravu, třeba pro ten **muzikál** Oklahoma.*
- ... *to a discussion of the coned-off section of the M6...*
- ... *na diskuzi o dopravních kuželech na **dálnici** M6.*
- *The pub quiz.*
- *Vědomostní kvízy, jak je lidé hrají po hospodách.*

5.3.4 Idiomatické struktury

Správná interpretace pořekadel, přísloví a ustálených slovních spojení je esenciální složkou komunikativního překladu. Při doslovném překladu se sice nemusí nezbytně vytratit význam sdělení, ale znalý čtenář absenci idiomu snadno odhalí:

- *Yes. One is saving that for a rainy day...*
- *Ano, to si schovávám na dlouhé zimní večery...*

Český čtenář si dokáže vybavit deštivý den, chybí mu však představa o frekvenci takových dnů daná anglickým podnebím, mnohem lépe zde proto poslouží adaptace *dlouhé zimní večery*. U některých spojení existuje protějšek v podobě ustálené fráze s totožným nebo velmi podobným významem:

- ... *that the monarch had somehow bowled them a googly.*
- ... *že je královna svým způsobem nachytala na švestkách.*
- *I'm afraid Her Majesty is getting to be what is known as a handful.*
- *Obávám se, že se Její Veličenstvo začíná poněkud vymykat kontrole.*

Jindy se bylo třeba spokojit s obecnějším výkladem:

- ... *passed back to us bringing up the rear...*
- ... *posílala nám dozadu...*
- *I'm just kicking the tyres on this one...*

¹⁷ Levý 124.

- *Je to jenom návrh...*

Snaha oprostít se co nejvíce od půdorysu předlohy a vytěžit maximum z vyjadřovacích možností cílového jazyka ospravedlňuje použití vhodného jazykového prvku i na místech, kde tak autor neučinil.

- *At this most people looked blank (and sometimes panic-stricken)...*
- *Na to většina reagovala tupým zíráním (někteří zůstali jako opaření)...*
- *Most people, poor dears, aren't reading anything.*
- *Většina lidí, bůh je netrestej, nečte nic.*

Slovní spojení *poor dears* zde plní čistě fatickou funkci, nikoliv popisnou. Nežli doslovný překlad (*chudáci, nebožátka*) proto mnohem lépe vyhovovalo nahrazení analogickým zvoláním.

5.4 Typografie

Pominu-li obligatorní změny, jako např. záměnu „anglických“ jednoduchých uvozovek za dvojité „české“ nebo změnu psaní velkých písmen původních názvů, našel jsem několik případů neobvyklých typografických úprav, u kterých jsem si nebyl jistý, zda jsou projevem autorova stylu nebo jeho laxnosti. S příkloněním se k první variantě jsem se snažil neobvyklá typografická řešení originálu zachovávat:

- *'... Or, more to the point' – and she took up her soup spoon – 'was he as good?'*
- *„... Nebo lépe řečeno“ – chopila se lžíce – „tak dobrý?“*

Aby ale některé konstrukce nepůsobily v překladu jako chyba nebo překlep, přizpůsoboval jsem někde psaní velkých písmen a interpunkci obsahu sdělení:

- *And he went off to bed glumly singing 'Oh, what a beautiful morning' as the Queen opened her book.*

- *Královna si otevřela knihu, zatímco vévoda odcházel na kutě a pobrukoval si: „Jaké krásné ráno...“*
- *‘What have you chosen, Mr Seakins?’ expecting it to be, well, she wasn’t sure...*
- *„Tak co jste si vybral, pane Seakinsi?“ Očekávala, že to bude... Vlastně sama přesně nevěděla...*

Výpustka v druhém případě vystihuje královninu nedokončenou myšlenku lépe než bezprostředně navazující věta.

Z hlediska úpravy textu jsem věnoval pozornost zejména jednopísmenným předložkám a spojkám na konci řádku, které působí nadmíru rušivě. Jednotlivé kapitoly autor nijak nepojmenovává, vizuálně jsou odlišeny tak, že je prvních několik slov psáno kapitálkami. Stejný princip jsem aplikoval v konečném textu.

6 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem překládal úryvek románu *The Uncommon Reader* od Alana Bennetta, který jsem následně opatřil analýzou překladu. S jistotou mohu prohlásit, že pro mne byla tato práce přínosem, jelikož jsem během její realizace musel řešit řadu neobvyklých problémů z oblasti mezijazykového překladu a rovněž jsem se seznámil s množstvím teoretických metod a postupů z oblasti translatologie.

Zjednodušeně řečeno je úkolem překladatele (a bylo tedy i úkolem mým) vytvořit v cílovém jazyce (v tomto případě v češtině) text s totožným významem, jaký skýtá text v jazyce výchozím (angličtině). Sebelepší znalost výchozího a cílového jazyka však nestačí, nejtěžším úkolem je oprostit se od textu, proniknout k myšlenkám díla a ty zpracovat do podoby přijatelné pro cílový jazyk. Je také důležité znát prostředí, ze kterého překládané dílo pochází.

Smyslem analýzy překladu je poskytnout souhrn originálních překladatelských řešení. V souladu s touto myšlenkou jsem komentáře týkající se obecné problematiky anglicko-českého překladu (jak v gramatickém tak lexikálním jazykovém plánu) omezil na minimum a více se věnoval postupům, kterých jsem využíval při překladu anglických reálií a pojmů z oblasti královského dvora, kam je toto dílo zasazeno (zde jsem z pochopitelných důvodů neřídka narážel na nedostatek ekvivalentů v českém jazyce), jakož i specifických prvků autorova stylu (včetně některých typografických zvláštností).

Dostupné tištěné publikace neposkytují mnoho informací o autorovi, proto jsem při sestavování přehledu jeho tvorby čerpal také z některých internetových zdrojů, které jsem považoval za důvěryhodné a relevantní.

Přeložit dobře beletristické dílo není snadný úkol, ač by se to na první pohled mohlo zdát. Při překladu totiž není důležitý pouze

text, ale všechny aspekty díla. Teprve jejich pochopením se započiná úspěšný překladatelský proces. Cesta ke kvalitnímu a výstižnému překladu bývá trnitá, překladatel během ní naráží na bariéry jazykové, kulturní, konvenční a jiné. Každé literární dílo je interpretací mimojazykové skutečnosti, tato interpretace je však ovlivněna odlišnostmi jazykových systémů a subjektivním vnímáním autora. Překladatel na sebe bere úděl spoluautora – představu, kterou nabyl z textu originálu, musí znovu vyjádřit prostředky svého jazyka. Dochází tak již k druhé interpretaci mimojazykové reality, opět deformované subjektivním pohledem překladatele. Ne nadarmo bývá v této souvislosti překladatelství spojováno s herectvím. Je na překladateli, jak dobře „sehraje“ všechny úlohy, které jsou pro něj nachystány.

7 Summary

The topic of my bachelor thesis was translation of an excerpt from a novella *The Uncommon Reader* by a contemporary British playwright Alan Bennett from English into Czech and an analysis of the translation methods I used. Alan Bennett is one of the leading British dramatists, but also an actor and screenwriter, he has written numerous television and radio plays for the BBC. Bennett is, however, probably best known for his theatrical masterpiece, a fictionalised biographical study called *The Madness of King George III*, which was later made into an Oscar-winning movie. The Czech audience is hardly familiar with this man of letters or his work (only two of his plays have been presented in the Czech Republic so far). Therefore, it was one of my goals to introduce some more from the author's work to the Czech public.

Translation (and translation of fiction in particular) is a very complicated process. Simply following the text of the original and translating it word by word into the target language is never enough. The translator needs to be aware of historical and cultural background of the work translated and should express the ideas of the original rather than paraphrase the text. Needless to say, he or she is expected to be skilled in both source and target language.

In the analysis of the translation I first comment on general obstacles I had to overcome when dealing with grammar and lexical differences between the source and the target language. Major part of the commentary is focused on specific translation tasks I had to cope with. The main character in the book is the Queen of England; hence the whole story revolves around the Royal Household. Many of the terms from this environment (titles of nobility, occupations, etc.) as well as certain matters from everyday life lack their equivalent in Czech and I needed to use various procedures in order to describe them. I also had to render the style of the author and all the distinct characters in the book. A

subchapter is devoted to recognition and correct translation of the idioms, since these play a major part in a communicative translation (which was the objective of the thesis). Eventually I put a section concerning several changes in typography at the very end of the analysis.

I learnt several new translation procedures as well as specific theoretical methods during the translation process itself and formation of the analysis. To sum it up, I am finding the payoff worth the effort – a great deal of experience for my future work.

8 Anotace

Cílem mé bakalářské práce je překlad úryvku novely současného britského autora Alana Bennetta z angličtiny do češtiny a následná analýza některých překladatelských postupů. Nejprve nastíním obecné požadavky na současného překladatele (především umělecké prózy), v samotné analýze se budu okrajově zabývat obecnými problémy spojenými s jazykovou ekvivalencí a na konkrétních případech budu ilustrovat specifické rysy překladu dané povahou díla a autorovým stylem.

Annotation

The aim of my bachelor thesis is translation of an excerpt from a novella by A. Bennett *The Uncommon Reader* from the English into the Czech language and a further analysis of selected translation methods. Firstly I am going to outline general demands that contemporary translators (of belles-lettres) have to cope with; in the analysis itself I am going to pursue general problems related to the language equivalence and I am going to depict on factual cases the specific features of the translation given by the character of the piece of fiction and by the style of the author.

Bibliografie

Bennett, Alan. *The Uncommon Reader*. London: Faber and Faber, 2007.

Drabble, Margaret, ed. *The Oxford Companion to English Literature*. 1985. Oxford: Oxford University Press, 1998.

Hais, K., Hodek, B. *Velký anglicko-český slovník*. Praha: Academia, 1991.

Knittlová, Dagmar, et al. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010.

Levý, Jiří. *České teorie překlada*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957.

Levý, Jiří. *Umění překlada*. Praha: Panorama, 1983.

Pepřík, Jaroslav. *A Guide to British Studies*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006.

Pepřík, Jaroslav. *Anglo-americké reálie v české literatuře*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1988.

Špaček, Ladislav. *Velká kniha etikety*. Praha: Mladá fronta, 2005.

"Bard of Embarrassment." *TIME Domestic* 27 Feb. 1994: n. pag. Web. 12 Feb. 2010. <<http://www.yessirnigel.com/bennett.html>>.

"Equerry" *The Free Dictionary*. Farlex, Inc., n.d. Web. 13 Feb 2010. <<http://www.thefreedictionary.com/equery>>.

"Alan Bennett - Kafkovo brko". *Divadlo Aréna, Ostrava*. 13 Feb. 2010 <<http://www.divadloarena.cz/repertoar/kafkovo-brko>>.

"Lady z karavanu". Národní divadlo moravskoslezské. 13 Feb. 2010 <http://www.ndm.cz/inscenace_detail.php?insc=170&zdroj=repertoar>.

Woodward, Guy. "Alan Bennett". Contemporary Writers. 11 Feb. 2010 <<http://www.contemporarywriters.com/authors/?p=authC2D9C28A1d7801BDEDPnG34A0E32>>.

"Oklahoma / Oklahoma! (1955)". Česko-Slovenská filmová databáze. 17 Mar. 2009 <<http://www.csfd.cz/film/10167-oklahoma/>>.